

STEFAN NOETHEN – VOLKER PADE (SZERK.)

**BÜRGER, ROWDYS UND REBELLEN. DEUTSCHE POLIZEILEHRFILME
IN WEST UND OST**

(Polgárok, jampecok és felkelők. Német rendőrségi oktatófilmek nyugaton és keleten)

Münster, Geschichtsort Villa ten Hompel, 2004. 92 p. + DVD melléklet

A rendőrséggel kapcsolatos források közül különösen értékesnek tűnnek a rendőrségi oktatófilmek, amelyek nemcsak a tudományos forráskiadványok között foglalhatnak el speciális helyet, hanem a történeti oktatásban is. A fenti könyv által felvetett problémák a korabeli rendőrségi oktatófilmekben keresztül is elemezhetőek és ábrázolhatóak. A münsteri *Villa ten Hompel* (amely 1940–45 között regionális rendőrségi központ volt) forráskiadványában azt a célt tűzte ki, hogy a nyugat- és keletnémet rendőrségi oktatófilmek közül válogatva olyanokat közöl, amelyek révén párhuzamba állítva összehasonlítható a két német állam

rendőrségén keresztül a kétféle politikai és társadalmi berendezkedés működése. A DVD és a forráskritikai észrevételeket tartalmazó kísérőkönyv formájában megjelentetett kiadvány a Villa ten Hompel gazdag filmgyűjteményéből válogat, a kísérőkönyv szövegei nemcsak a tudományos kutatók számára hasznosak, hanem didaktikusan végigvezetve a témát oktatási segédletként is használható (számtalan hasonló forráskiadvány születhetne a magyar filmarchívumok anyagaiból is oktatási célokra, viszonylag alacsony költségen). A források tehát nem pusztán időrendben vagy politikatörténeti témák szerint csoportosítva következnek: az anyag rendezésének alapelve, hogy összehasonlításra kényszerítsen.

A kiadvány az NDK és az NSZK rendőrségének oktatófilmjeiből öt-öt hosszabb részletet állít párhuzamba, a keleti és nyugati filmrészletek az eredeti szerkesztés szerint egymás után következnek, ezzel is ösztönözve a nézőt a két rendőrség filmjeiben ábrázolt társadalom- és rendőrségkép összehasonlítására. A két első forrás a rendőrség és a politika viszonyát hasonlíttja össze: az első 1976-os filmrészletben az NDK rendőreit oktatják, hogyan kell felszámolni egy „Rowdy”-rendzavarást, míg egy 1968-as nyugati rendőrfilmben azt mutatják be, miként kezel – pontosabban védelmez a szólásszabadságra hivatkozva – a rendőrség egy újfasiszta-szélsőjobboldali (NPD) tüntetést.

A második összehasonlító részlet a rendőrök filmekben ábrázolt önképével, imázsával foglalkozik. A keleti és nyugati filmrészlet is a rendőrség és az (állam)polgárok kapcsolatát taglalja. A keletnémet részlet arra oktatja a rendőröket, hogyan kell útbaigazítást vagy felvilágosítást adni az arra rászoruló NDK állampolgároknak, legyen az útirány, vagy egy szovjet emlékmű története. A szinte személyiség nélküliként, szigorúan hivatalos arckifejezéssel magyarázó rendőr – akinek nemcsak térképe van, de történelmi ismeretekkel is rendelkezik – szimbolizálja, hogy a rendőrség nem más, mint a munkásparaszt állam felelősségteljes képviselője. A párhuzamba állított nyugati filmben rendőröket arra oktatnak, milyen jelentősége lehet a mindennapi munkában olyan kulcsszavaknak, mint Auschwitz vagy Vietnam (például tüntetések rendőrségi biztosításakor). Mindkét film a Lindenberger könyvében is tárgyalt – hatvanas években végbement – professzionalizációt ábrázolja, illetve azt, miként jelenítik meg saját szerepük változását a rendőrök a társadalmi életben.

A rendőrség és az állampolgárok kapcsolatát bemutató részletek közül az elsőt az NDK lakosai számára készítették annak érdekében, hogy az önkéntes rendőri munkát vonzó, egyúttal hasznos szabadidős tevékenységként népszerűsítsék. Ennek részeként a sportot és az áldozatvállalást helyezték a középpontba: a film szerint az önkéntes rendőr nemcsak rendőrkutya-versenyeken vehet részt járőrökutyájával, hanem annyira áldozatvállaló, hogy még a focimeccs nézését is abbahagyja, hogy szomszédjának segítségére siessen (a filmben a ház mellett labdázó gyereket kell a sportpályára küldeni, mert a szomszédot idegesíti a labdapattogás). A propagandafilmmel szemben az önkéntes rendőr nem periferikus feladatokat lát el, hanem „hobbiból” segíti a komoly rendőrségi munkát (például segít a tolvajok tettenérésében), hogy ezzel is megvédje a szocialista államot ellenségeitől. Ezenkívül oda is elér, ahová a rendőrség kevésbé: a háztömb lakóinak magánéletébe. Az önkéntes rendőrség szimbolikusan megjeleníti a szocialista állam azon törekvését, hogy a magánélet és a szabadidő-eltöltés helyes formáit is meghatározza. A párhuzamos nyugati film negatív és pozitív példákkal arra oktatja a rendőröket, milyen hangnemből beszéljenek az állampolgárokkal, és azt jelképezi, hogy a rendőrség számos konfliktusa miatt arra törekedett, hogy folyamatosan csökkentse a rendőrök és a lakosság közötti összeütközéseket.

A rendőrséggel szembenállók és az ellenségek problémakörét négy filmrészlet mutatja be. Egy panellakótelep szomszédsági konfliktusainak bemutatása azt a célt szolgálja, hogy az NDK állampolgárai, amennyiben olyan problémát észlelnek környezetükben, mint a filmben: szemetelés, zajongás, fuszás, részegeskedés, telefon- és parkrongálás, azonnal hívják a rendőrt. A fiatalok nevelésében – például társadalmi munkával – a film szerint különösen fontos feladat, hogy már korán megtanulják a közösségi tulajdon tiszteletét. Az ellenségek konstrukciójában a fiatalok és a tömegkultúra az NSZK-ban is fontos szereppel bír: ezt mutatja be az a részlet, amelyen a rendőrséget vetik be egy 1966-os hamburgi Beatles-koncerten a „fanatikus” rajongók ellen. A rockzene körül kialakult morális pánik-fenntartásában fontos szerepe volt szerte a világon a rendőrségnek, amely „erkölcsösösként” a térhasználat új módját (a rock-koncerteket) folyamatosan rendőrségi problémaként kezelte, ezzel is munkát és ellenséget generálva magának. A film a koncertre összehívott fiatalok ellen bevett vízágyút mint a közrend fenntartásának egyik hatékony és polgárbarát módszerét ábrázolja.

Az igazoltatásról készült 1983-as rendőrségi oktatófilm az igazoltatást úgy ábrázolja, mint egy jogilag szigorúan szabályozott, ám a gyakorlatban annál több problémát okozó fontos rendőrségi feladatot. A filmben dramatizált jelenetek és a vonatkozó jogszabályok ismertetési folyamatosan váltják egymást, ezzel is azt sugallva, hogy az NDK jogállam (de a film azt is hangsúlyozza, hogy a gyakorlatban számos váratlan probléma és ennek függvényében megoldás merülhet fel). Az utolsó rendőrségi filmrészlet egy 1973-as hamburgi házfoglalás rendőrségi kezelésével foglalkozik. A hatvanas évek diákmozgalmaiból kiinduló házfoglalók és a rendőrség konfliktusát a film az állam és a szélsőbaloldali mozgalmak konfliktusaként mutatja be. Emellett a házfoglalási mozgalom és a rendőrségi összecsapások egyfajta rituáléként is ábrázolhatóak, amelyekben a fiatalok jelentős része nem politikai okokból vett részt. Emiatt az

ismétlődő összeapások ábrázolása a háborúról szóló folyamatos, sematikus tudósításokhoz hasonlít, amelyekben a rendőrök (a jók) a házfoglalók (a gonoszok) ellen harcolnak.

A rendőrségi oktatófilmek elemzéseit tartalmazó kísérőkönyv szerzőire számos esetben hatottak azok az interpretatív kultúratörténeti módszerek, amelyek kiutat mutatnak a rendőrségtörténet deskriptív, intézménytörténeti módszereiből, és ennek köszönhetően a témát a társadalomtörténeti és kultúratörténeti, ahol a kultúra nem tudás, hanem a társadalmi gyakorlatok rendszere, diskurzusokra reflektálva közelítették meg. A forráskiadás új módja, a rendőrségi filmek közzététele DVD-n arra is példa, hogy a modern technikai eszközök igénybevétele nemcsak olcsóbbá, de sokkal több irányban felhasználhatóvá teszi a tudományos forráskiadást.

Horváth Sándor